

מבט על, גיליון 542, 28 באפריל 2014

הפיוס בין פתח לחמאס: השיחות בין ישראל לפלסטינים

מרק א. הלר

ביום רביעי בשבוע שעבר נפגשו נציגי פתח וחמאס בעזה, והגיעו להסכם פיוס שזה מכבר נעשה ניסיון להשיגו. עוד באותו ערב ביטלה ממשלת ישראל פגישה שנקבעה בין הנציגים הישראליים והפלסטינים למשא-ומתן, ולמחרת הצביעה פה אחד על השעיית השיחות. ישראל טוענת שאבו-מאזן, נשיא הרשות הפלסטינית והעומד בראש אש"ף ופתח, דחה את השלום בכך שאימץ אליו את חמאס. למעשה, תשעת חודשי המשא-ומתן שקדמו לפיוס בין פתח לחמאס (ויש שיטענו שגם עשרים השנים, שבמהלכן תהליך השלום מול מנהיגות פתח הותנע והופסק לסירוגין גם ללא אילוצי השותפות עם חמאס) הוכיחו כי הסיכוי שישראל ופתח יגיעו להסכם שיספק את הדרישות המינימליות של המרכז הפוליטי של כל צד הוא קלוש, גם אם יפעלו לבדם. לכן, לא ברור לחלוטין מדוע במקום להשעות את השיחות, בייחוד לאחר התעקשותה החוזרת של ישראל שאבו-מאזן יתחייב להמשיך בהן, ישראל לא ניסתה לנצל את הכרזת הפיוס כדי לשפר את עמדתה ב"משחק" הבינלאומי של חילופי האשמות, שהיה המשמעות הסמויה המרכזית של המשא-ומתן לכל אורך הדרך.

למרות שהפרטים המלאים – שכידוע שוכנים לצדו של השטן – לא פורסמו, הקווים המרכזיים של הסכם הפיוס ידועים: אבו-מאזן ירכיב ממשלת אחדות של טכנוקרטות תוך חמישה שבועות, שתתכונן לבחירות חדשות לנשיאות ולפרלמנט תוך שישה חודשים. חלק מהדיווחים ציינו גם שיש תוכניות להקים מחדש את אש"ף – השותף הקודם של ישראל למשא-ומתן. הסכם זה הוא נקודת השיא לאחר שנים של מאמצים כושלים להביא לפיוס בין שתי התנועות, תחילה באמצעות דיונים על רפורמה באש"ף, ולאחר מכן באמצעות שיחות עם גורמים מתווכים. המטרה הייתה ללכד את הממשל ברשות הפלסטינית לאחר הפילוג האלים בין פתח לחמאס ב-2007. השיחות אפילו הניבו אז שני הסכמים (קהיר 2011, דוחה 2012), אולם כל מאמצי הפיוס הללו קרסו בסופו של דבר בגלל מאבקים על כוח ושליטה ובמיוחד על מנגנוני הביטחון, שעוררו מחלוקת אפילו יותר משאלת היחס לישראל. סביר להניח שגורלו של הסכם אחרון זה יהיה שונה, בעיקר משום שהוא מספק מענה מיידי לצרכים הדחופים של שני הצדדים: עבור חמאס זוהי דרך להשיג הקלה במגבלות שהטיל עליו ממשל צבאי עוין במצרים, שרואה בחמאס מעין שלוחה של 'האחים המוסלמים' השנואים; עבור פתח זהו שסתום ביטחון לבלימת הלגיטימיות המתדרדרת של הנשיא, שחלפו שמונה שנים מאז שנבחר, ואשר נתון ללחץ פוליטי כבד בתוך פתח, בהנהגת מוחמד דחלאן; עבור שני הצדדים זוהי דרך להשתמש בגורם פופולרי – "אחדות לאומית" – כדי לתת מענה להתפכחות הגוברת בקרב הציבור בגדה המערבית ובעזה, לנוכח הביצועים הנמוכים והיריבות הקטנונית של הממשלות המקומיות. מסיבות אלה, סיכוייו של המאמץ הנוכחי לפיוס לשרוד טובים יותר מאשר כל אלה שקדמו לו. בכל זאת, ניסיון העבר אינו מעודד, וההשלכות המעשיות והמכאובות של ממשלת האחדות (כגון גורלם של אסירי חמאס בבתי הכלא של פתח והשליטה על מנגנוני הביטחון) עדיין אינן ברורות. חשוב מכול – בהנחה שהבחירות המתוכננות ייצאו לפועל, כל תנועה תיאלץ להחליט כיצד תנהג במקרה של הפסד בבחירות – האם היא תעניק מרצונה לצד המנצח את השליטה על השטח שנמצא כיום בשליטתה? על רקע זה, יש להניח ש-רסאן חטיב, הפרשן הפוליטי שניהן בעבר ברשות הפלסטינית, דייק למדי כאשר אמר ל"ניו-יורק טיימס", "הצדדים אולי זקוקים לפיוס, אבל שום צד אינו יכול לעמוד במחיר ההצלחה".

אולם אפילו אם הפיוס אכן יצליח, לא תהיה לכך השפעה משמעותית על הסיכויים להסכם כולל בין ישראל לפלסטינים. אכן, ייתכן שחמאס בתוך הממשלה עשוי להשמיע דעות שונות מאלה של חמאס שמחוץ לממשלה (אם כי הניסיון הקצר של שנת שיתוף הפעולה בין 2006 ל-2007 רחוק מלעורר את הציפיות לכך), אבל אבו-מאזן עצמו – בדברו אל ציבור בוחריו – הוא זה שאינו מוכן או אינו מסוגל להסכים לתנאי שישראלים רבים רואים בו תנאי בל יעבור לשלום אמת: הכרה בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, כלומר העיקרון של "שתי מדינות לשני עמים", כפי שנכלל בהצהרה המכוננת של האומות המאוחדות בנושא הסכסוך הישראלי-ערבי – החלטה מספר 181 של העצרת הכללית של האו"ם משנת 1947. אחדות פלסטינית אכן יכולה לסייע להסכם שלום, אך רק אם התוצאה תהיה שחמאס ידחף למעשה את אבו-מאזן לנטוש את עמדתו בסוגיה זו – תוצאה לגמרי לא הגיונית ואף הזויה.

עם זאת, מבחינת ישראל הנקודה המכרעת אינה האם כל הפלגים הפלסטיניים יאמצו הסכם מקובל (הרי יש גם מפלגות ישראליות בקואליציה שמתנגדות ל"שתי מדינות לשני עמים"), אלא האם התוכן המהותי של ההסכם ייתן מענה לדרישותיה של ישראל, והאם יותנה יישומו בתהליך אישור מורכב, לרבות משאל עם פלסטיני בפיקוח בינלאומי שיהיה "חופשי והוגן". עד שיבשילו התנאים להסכם כולל שניתן יהיה להעמידו במבחן זה, אין כל סיבה לכך שממשלה פלסטינית, הכוללת את חמאס, תצטרך להימנע מחתירה מתמדת להסדרים לניהול הסכסוך (שישראל עצמה חותרת להשיגם מול חמאס בהקשר של עזה), לרבות הסדרים כמו המנגנון הבינלאומי הזמני, שאפשר את המשך המימון והתפקוד של הרשות הפלסטינית בשנים 2006-2007.

מכיוון שהתפתחות תהליך הפיוס בין פתח לחמאס אין השלכות ישירות על תהליך המשא-ומתן בין ישראל לפלסטינים, ההיגיון בבסיס החלטתה של ממשלת ישראל ליזום השעיית רשמית של השיחות אינו מובן מאליו. במקום להסתכן בחשד שהיא רק נתלית בהזדמנות הראשונה כדי לאחות את השבר בשורות הקואליציה, יכלה הממשלה לפעול להטלת האחריות על הצד השני, למשל, בכך שתאלץ את חמאס להגדיר מחדש את עמדתו כלפי ישראל, ולנסח ביתר בהירות את גישתו למשא-ומתן. בסופו של דבר, ברור אמנם שהשאיפה היא להגיע להסכם שלום בעקבות המשא-ומתן, אולם אין זה יעד ריאלי לטווח הקרוב, ודאי לא היעד היחיד. במצב הנוכחי חיוני לא פחות להצליח לנהל סכסוך לא פתור, ובמקביל לבצר את מעמדה המדיני הבינלאומי של ישראל. הצבת הרשות הפלסטינית ואש"ף, לרבות מרכיבי החמאס שייכללו בעקבות הרפורמה, בפני האתגר לקבל את הלגיטימיות הבינלאומית הנכללת בעקרונות הקוורטט, כלומר, הכרה בישראל, הפסקת האלימות ואימוץ הסכמים קיימים בין ישראל לפלסטינים – עשויה לקדם ביעילות לפחות את היעדים המשניים של ישראל, ואולי אף את יעדיה העיקריים.